

LINNÉA STENSSON:

Svenskundervisning

Vad är det egentligen som brister i det svenska skolsystemet? Hur kommer det sig att gymnasie- och universitetslärare konstaterar en sjunkande nivå på elevernas baskunskaper? Svensk Tidskrift har vänt sig till erfarna lärare i svenska, historia, språk och naturvetenskapliga ämnen för att få deras syn på problemen. Adjunkt Linnéa Stensson inleder med en granskning av svenskundervisningen. Många elever kan varken stava, avstava, läsa skrivstil, bilda meningar eller skilja på de och dem när de börjar gymnasiet, konstaterar hon. Det torde snarare fordras ökat timantal i svenska på högstadiet än den nedskärning som Skolöverstyrelsen föreslår, om svenska språket inte skall utarmas helt för den uppväxande generationen.

Då och då kommer det förändringar inom skolans område. Jag vet inte exakt när verbets pluralformer försvann i skolan, men jag minns mycket väl – och kan i mina gamla uppsatsböcker från realskolan se – att de var obligatoriska under 40-talet. Hur det egentligen förhöll sig när jag gick på gymnasiet är jag inte säker på, men då jag låg i Uppsala på 50-talet hade de nog försvunnit.

Att ta bort verbets pluralformer var inte någon märkvärdig reform. Under de senaste decennierna har betydligt större saker skett i den svenska skolan. En sådan stor reform var införandet av det nya gymnasiet. Det uppstod då plötsligt en mängd nya gymnasielinjer, och vi lärare konfronterades med ett helt nytt och annorlunda elevunderlag. Alldeles speciellt var det fallet på de direkt yrkesinriktade linjerna.

I den skola där jag undervisar, Virginska skolan i Örebro, har vi följande linjer: 2-årig Social linje, 2-årig Konsumtionslinje, 2-årig Livsmedelsteknisk linje, 2-årig Beklädnadslinje samt en del specialkurser. Av dessa linjer har den livsmedelstekniska varit den mest problemfyllda – sett från svensklärarsynpunkt. Betygspoängen hos eleverna som antogs det första året var i genomsnitt 1,0, mycket beroende på att vi fick en mängd invandrare på den linjen. Efter det första årets vedermödor fann jag mig som huvudlärare i svenska föranlåten att skriva till dåvarande utbildningsministern Ingvar Carlsson om de problem som svensklärarna ställdes inför. Ett "uppsatsprov", en kort redogörelse av en 18 års flicka för en film, bifogades också. Det löd så här:

Kaboyfilm på bio:

Det hanlar om en kabod som klara sig i filmen. Som hade en häst och vangn. Han bode ute i öknen i ett indianhydda. Åkte han in till stan en dag, det var högsta chefen var han, hjälpte alla han kunde hjälpa. Börja dom skjuta på han, men han skjut ned alla på ett skåt. Han kan sköta en pistol. Han Hjälpte en indianfamilj, kom dit ett gäng rövare och ta hästarna från indianen kom chefen ner. Åkte dom bort. Så träffade en snygg flicka som han körde hem. Sen gick han ner och badade.

Utbildningsministern hänvisade i sitt svar till stödundervisning- samt till det kommande SIA! Kontakt togs vid detta tillfälle även med länsskolnämnden i Örebro län, men någon uppdelning i mindre klasser eller någon utökad halvklassundervisning tilläts naturligtvis inte.

Under årens lopp har emellertid situationen förändrats på de direkt yrkesinriktade linjerna. Det är ju väl känt att det fordras mycket höga betyg från grundskolan för att komma in på vårdlinjen eller på fordonsteknisk linje. Även livsmedelsteknisk linje har blivit mycket attraktiv, vilket medfört att eleverna som numera söker dit har bra betyg. En orsak till linjens popularitet är antagligen att man får en utbildning som snabbt leder ut i arbetslivet och det är också lätt för kockar, kallskänkor, bagare etc att få plats. I åk 1 har vi i höst vid min skola fått elever som tidigare gått på en teoretisk gymnasie-linje – en pojke har tex treårig humanistisk utbildning – vilket väl visar att linjen är omtyckt. Under rätt många år har eleverna på denna linje också valt svenska som fritt tillval

i åk 2. (Svenska läses nämligen bara i åk 1 på de flesta yrkesinriktade linjer.) Man har rätt att byta ut yrkestekniklektioner mot svenska för att få en fullständig gymnasiekurs. Dessa elever läser också engelska som tillval i två år. Gymnasieinspektörerna var först ganska förvånade över att vi lyckats få eleverna på de yrkesinriktade linjerna – även beklädnadslinjen har gjort likadant – intresserade av att fortsätta med ämnet svenska i åk 2, men numera tror jag att det är rätt vanligt bland gymnasierna ute i landet. Eleverna vet mycket väl att man måste ha svenska och engelska i två år för att få fortsätta med högskolestudier.

Försämrade kunskaper

Jag har nu undervisat i 24 år och i olika skolformer. Vad har då förändrat sig under dessa år? En hel del, självklart. Något som inte upphör att förvåna mig är elevernas fullständiga oförmåga att läsa handskrift nu för tiden. När jag skall skriva något till mina elever, tex ett omdöme om ett skriftligt alster, bör jag helst använda skrivmaskin eller möjligtvis texta. De kan aldrig läsa vad jag skriver annars hur mycket jag än anstränger mig för att skriva tydligt! För några år sedan kunde många elever inte heller skriva skrivstil själva, men därvidlag tycker jag att det har blivit bättre. Jag undrar dock om de här ungdomarna ska kunna kommunicera med varandra brevlades i framtiden eller om de bara kommer att anlita telefonen.

Att det är dåligt ställt med kunskaperna i fråga om stavning är väl allom bekant. Där kan jag direkt konstatera en försämring jäm-

fört med hur det var för ca 20 år sedan. Den försämringen är förklarlig. Man har inte lika gott om tid för färdighetsträningen, och många lärare i grundskolan anser dessutom att det inte är så viktigt med stavningen. Avstavning är en annan företeelse som man tydligen slutat träna i grundskolan. Sådana här avstavningar stöter man på ideligen: strut, anv-ända, sch-akta.

De grammatiska kunskaperna varierar naturligtvis starkt i olika gymnasieklasser, ofta beroende på vilka språk de enskilda eleverna har i tillval. När man som svensk lärare rättar uppsatser och andra skriftliga arbeten blir man oerhört trött på de evinnerliga "dom"-en. Formerna "de" och "dem" känns främmande och högtidliga för nutidens ungdom. De elever som läser tidningar hittar tyvärr ofta dåliga mönster där. Något som man i tidningarna slarvar med ideligen är tex den determinativa formen "dem". Ex: Jag vill berömma *dem* som har varit flitiga i dag. – Journalisterna skriver numera oftast *de som*, vilket är felaktigt.

Det som jag i det föregående har nämnt är emellertid rätt obetydliga saker. Allvarligare är det att gymnasisterna har så stora svårigheter med meningsbyggnad och att de har ett så torftigt ordförråd. För att kunna skriva korrekt och begripligt, vilket är en målsättning, måste man kunna binda ihop och avskilja satser på rätt sätt. Man får ju så småningom en känsla för vad som är en mening och vad som enbart är tex en bisats. Stora flertalet elever i dag har ytterst svårt för detta. Antingen radar de satser på varandra utan annat skiljetecken är komma, eller också stympar de meningarna.

Man tycker kanske att TV, radio, tidningar, reklam osv skulle vara skolan till stor hjälp när det gäller att berika ordförrådet. Så är det naturligtvis ofta. Man märker dock att eleverna känner till de vanligaste massmediaorden, vet att de stöter på dem i vissa sammanhang – med de vet inte vad orden betyder! Det är inte så ovanligt att de tror att reaktionär betyder radikal eller revolutionär. Äldre svenska ord känner de däremot inte alls till. En lista med ord sådana som de följande är jag säker på att många av mina elever inte kan klara: klenod, eftermäle, oförvägen, frejdad, barmhärtig, blidka, undfägna, förebud (förväxlas med förbud), betänklig, avog, yppig, sällsam.

När man sysslar med litteraturstudier har man ibland anledning att använda ordet "genre" (som jag givetvis förklarar). För skojs skull brukar jag be eleverna stava detta ord – och jag får de mest vansinniga förslag men aldrig något rätt. De har aldrig träffat på ordet, påstår de.

Bättre i det muntliga

Nå, men hur är det med momentet muntlig framställning då? Om dagens ungdom har svårt för att skriva, har de kanske så mycket lättare för att tala? Jo, det stämmer till en del. De flesta av dagens skolungdomar är orädda, frimodiga och spontana – de kanske inte alltid har en vårdad vokabulär och ordförrådet kan vara fattigt – men de pratar, diskuterar, opponerar sig, frågar osv. I varje klass finns dock fortfarande alltid en grupp elever som är tysta, blyga och hämmade. Ju mera talför och pratglad deras omgiv-

ning är, desto försagdare blir de. Det är svårt att angripa det här problemet, men arbetsformerna i skolan av i dag med mycket grupparbete är till viss hjälp för denna kategori. Det är ju onekligen lättare att yttra sig i mindre grupper än inför en hel klass. Jag skulle dock önska att vi i de svenska skolorna hade en motsvarighet till det amerikanska skolämnet "speech".

Litteraturläsningen är ett annat bekymmer på de tvååriga gymnasielinjerna. Inte så sällan möter man flickor och pojkar – mest pojkar för den delen – som säger sig aldrig ha läst en hel bok och inte har en tanke på att göra det i framtiden heller. Då har man i alla fall en god hjälp av de nyaste antologierna.

Man kan konstatera att många stora svenska författare är okända för en betydande del av gymnasieeleverna. Äldre litteratur anser de vara för svår. Det som läses mest är ungdomsböcker. Bland "riktiga" romaner kan nämnas Ulf Lundells "Jack", som fortfarande är ständigt utlånad och uppåtgad, trots att den boken är tjock och mastig och inte helt lättläst. En annan roman som eleverna rekommenderar åt varandra just nu är Alex Haleys "Rötter".

Öka timantalet

Vad ska man nu göra åt detta – den dåliga beläsenheten, de kläna basfärdigheterna? Först och främst önskar jag som alla svensk-lärare mera tid; fler svensktimmar. Jag besökte i våras några skolor i Moskva och noterade att där hade modersmålet en helt annan ställning: på lågstadiet 8 timmar littera-

tur och 5 timmar ryska, i nästa stadium 5 timmar litteratur och 3 timmar ryska och i klasserna 9–10 4 timmar litteratur och 1 timme ryska. Som jämförelse kan nämnas att mina elever i åk 2 har tre 40-minuters lektioner i veckan i svenska! Det nya läroplansförslaget för grundskolan måste starkt kritiserars när det föreslår en minskning av svensktimmar. Införandet av det luddiga ämnet "Kommunikation", som i alla handlingar blir ett negativt tillval, verkar illa genomtänkt. Det vore bättre att satsa ordentligt på svenskan – för alla elever.

Läraryrket måste vara grundlig. Det har aviserats att utbildningen av svensk-lärare skulle förkortas. Detta vore ytterst farligt och kan inte leda till annat än ytliga och grunda kunskaper hos lärarna – i ett ämne av så central betydelse i skolan.

Bra skolbibliotek är en nödvändighet för svenskundervisningen. Jag anser att man måste lägga större vikt vid läsning och litteraturstudier i skolan – och dessa måste börja tidigt.

Det i det föregående nämnda brevet till Ingvar Carlsson skrevs 1972. Han talade om att det i grundskolan finns goda resurser för att stötta svagpresterande elever. Nu är det höstterminen 1978, och jag kan inte påstå att jag märkt något påtagligt resultat av sådana insatser – de svagpresterande eleverna i år är ungefär som de var 1972. SIA har kommit i gång så sakteliga. Men de ändrade arbetsmetoderna under lektionstid hör man inte så mycket talas om jämfört med fria och frivilliga aktiviteter under skoldagen, som är mera omskrivna.